

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ

Розвиток світового освітнього простору, сучасної педагогічної теорії та практики базується на особистісному спрямуванні процесу навчання, співробітництві й співтворчості. Це, у свою чергу, не може не активізувати проблему “інтерактивного навчання”, “інтерактивних технологій”, тому посилена увага науковців і практиків до активних та інтерактивних форм навчання й виховання – це не данина моді, а вимога часу.

Інтерактивні форми й методи навчання розглядають як різновид активних. Інколи автори виділяють їх в окремий розділ для глибшого аналізу, а також для того, щоб підкреслити їх роль у сучасному навчальному процесі. Саме поняття “інтеракція” (від англ. interaction – взаємодія) давно використовується в соціології та соціальній психології, згодом у психології. Так, у теорії символічного інтеракціонізму (основоположник Дж. Мід) становлення особистості, розвиток усіх сторін її життя відбувається під впливом взаємодії з іншими людьми.

Уточнюючи поняття “інтерактивне навчання”, автори підкреслюють, що це обов’язково співнавчання, побудоване на психологічних закономірностях людських взаємин і взаємодії. Ці форми й методи спільної навчальної діяльності допомагають ефективніше вирішувати проблеми, моделювати різні ситуації, розвивати навички скооперованої праці.

Саме тому тут широко використовуються різноманітні форми рольової гри (ділова гра, соціодрама, психодрама, розгляд конкретних ситуацій), розробки проектів, дебатів, захисту власної позиції, рейсового методу, круглих столів, “мозкового штурму” тощо.

Заняття у формі “круглого столу” вважається однією з найпоширеніших форм дискусії (інформаційного характеру). У вищих навчальних закладах його використовують для значного (інтенсивного) нагромадження необхідної інформації, підсумкового заняття з певної теми, колективного обговорення актуальної проблеми та прогнозування майбутньої діяльності. У ході проведення “круглого столу” за умови його методично висококваліфікованої підготовки викладачі та студенти розвивають свою культуру ведення дискусій, публічних виступів, вчать творчо й логічно обґрунтовано аналізувати навчально-виховні проблеми (для себе та для інших).

Необхідні умови для проведення “круглого столу” [5, с. 84–89]:

1. Позитивні умови: добре продуманий, цікавий для всіх учасників сценарій; володіння ведучих методикою активного навчання; аргументованість, об’єктивність виступів; дотримання регламенту; дотримання правил ділового етикету; толерантність, терпимість до альтернативних поглядів, тактовність;

доброзичливість і відкритість при обговоренні складних проблем; об'єктивність оцінок тощо.

2. Умови, що негативно впливають на хід проведення “круглого столу”: спонтанне проведення заняття без сценарної підготовки; невміння доповідачів публічно виступати й логічно аргументувати свою позицію; невміння аналізувати; відмова від конструктивної критики; спрощення проблем; відсутність навичок комунікації; тиск авторитетів; упередження до інновацій тощо.

При підготовці до цього заняття слід передбачити кількість учасників і ведучих заняття (асистентів). Загальний регламент “круглого столу” – 2 години, виступи – 10 хвилин, для участі в дискусії – 3–5 хвилин.

Потрібно також продумати заходи для налагодження доброзичливої ділової атмосфери, культури спілкування.

Ведучий має бути добре обізнаним з психологічними аспектами проведення “круглого столу”: володіти методикою ведення дискусій; вміти допомагати учасникам переключати увагу на “чужі” думки, ідеї, пропозиції, які не завжди збігаються з власними; володіти ґрунтовними знаннями з обговорюваної проблеми, щоб вчасно знайти аргументи й контрфакти в конфліктній ситуації; вміти спрямовувати власні емоції та учасників дискусії в позитивне русло інтелектуально-духовних пошуків; вміти застосовувати психологічні методи психологічної розрядки, подолання бар'єрів непорозуміння, активізації мислення, згуртування однодумців тощо.

Виділяють три етапи проведення круглого столу: підготовчий, дискусійний і постдискусійний.

Наступною ефективною формою є тренінги (тематичні тренінги та тренінгові сесії).

Тематичні тренінги (сконцентровані на певній темі) широко застосовуються в зарубіжній та вітчизняній практиці. В їх основі – психоаналітичний підхід, який узгоджується з постулатами й техніками гуманістичної психології. Їх перевага в процесі групової взаємодії при розробці певної теми.

Крім того, досягається взаєморозуміння з питань використання термінів і понять. Йде реальне прирощення знань учасників тренінгових груп за рахунок отримання інформації із суміжних дисциплін, оскільки в тренінгах беруть участь педагоги різних спеціальностей, життєвого й професійного досвіду.

Технологія проведення тематичних тренінгів

Обрана для тренінгу тема може бути “розгорнута” в декількох контекстах. У середині самої теми виділяється центральне поняття, яке:

- визначає об'єкт;
- визначає процедуру (процес).

Основне поняття теми може бути розгорнуте: у змістовому (розгляд категорій) розумінні; процесуальному (аналіз діяльності основних фігур) розумінні;

в інституціональному (характеристика соціальних інститутів, пов'язаних з даною галуззю) розумінні.

У такому випадку початковий етап тренінгу передбачає співвіднесення вказаних підходів і засвоєння предметних умінь з одночасним засвоєнням загальнонавчальних умінь (наприклад, комунікативних чи аналізу ситуацій).

Це поняття також може бути розгорнуте в таких контекстах: особистісному (що воно означає для індивіда); міжособистісному (що означає для групи); соціально-інституціональному (діловому) (що воно означає для суспільства і його інститутів).

Основні вимоги до групової роботи:

– винаходження рівноваги між роботою над темою, взаємодією (співпрацею) в групі та дотриманням усіма “правил гри” у тренінгові, підтримка самостійності кожного члена групи і вільної атмосфери, розвиток індивідуального і колективного сприйняття;

– прийнятний для групи стиль керівництва;

– утвердження основних і додаткових принципів, правил гри, розвиток навичок комунікації;

– усвідомлення кожним членом групи завдань.

Головні форми організації – діалог ведучого групи й учасників, їх тісна взаємодія. Можуть використовуватись елементи лекції, доповіді,повідомлення.

Можливості варіанти (сценарії) тематичних тренінгів

Варіант 1

Цей сценарій більшою мірою підходить для розроблення нейтральних тем, які мають фундаментальний, глобальний характер.

Він дає змогу вирішувати проблеми комунікації; взаємодії, тренування навичок в умовах детального, всебічного обговорення теми.

Наприклад: “Екологія”, “Освіта”, “Мистецтво” та ін.

Основна роль ведучого – роль експерта. Він повинен добре знати тему, яку обговорюють.

Основні крокі.

1. Чітке формулювання теми, над якою група бажає працювати. Розгляд кількох тем і вибір тієї, яка стане предметом тренінгу.

2. Обґрунтування вибору й мотивація.

3. Аналіз теми, визначення проблем.

4. Пропозиція, обговорення, корегування та прийняття плану роботи над темою.

5. Групова (інтерактивна) робота над змістом теми, у тому числі опис учасниками своїх дій, переживань, вражень, асоціацій і спостережень під час роботи (усно, без оцінювання).

6. Обговорення виступів членів групи.

7. Збір проміжних результатів.

8. Представлення результатів.

9. Оцінювання роботи.

Варіант 2

Запропонований сценарій підходить для розроблення теми, змістом якої є повна “інституціалізована” особистісна якість людини, наприклад, “лідерство”, “талерантність”, “спийнятливість” та ін. Основні ролі ведучого: каталізатор, диригент, приклад учасника. Центральне поняття теми стосується процесу формування певного вміння або ж навички особистісної якості, сценарію вирішення проблеми.

Основні кроки:

1. Аналіз основного поняття теми в трьох аспектах: психологічному (особистісному, індивідуальному), міжособистісному й діловому (інституціональному).

2. Групова робота над особистісним аспектом теми.

3. Групова робота над міжособистісним аспектом.

4. Розгляд інституціонального (соціального, ділового) аспекту.

5. Введення додаткових тем, які допомагають поглибити зміст основної, – у формі допоміжних особистісно-ділових якостей.

6. Інтерактивна робота над їх змістом та індивідуальний тренінг.

7. Створення групою проектів, які відображають вплив на суспільне життя цих “інституціалізованих” властивостей особистості.

8. Оцінювання проектів (групові та індивідуальні презентації).

Варіант 3

Цей сценарій дозволяє обирати для обговорення складні, актуальні, “гострі” теми, що вимагає прийняття конкретного рішення. Для цього виду тренінгу потрібна згуртованість учасників і сильний керівник.

За допомогою цього тренінгу напрацьовуються навички спілкування. Внутрішня канва, логіка цієї форми групової співпраці – це “модерація” (м’яке керівництво, управління), яка означає об’єднання в групу окремих людей зі спільною метою. Важливими функціями керівника (модератора) є: каталізація (стимулювання), структурування дискусії (дирегування), експертиза (спрямування групи до прийняття рішення).

Ведучий групи має організувати (спровокувати) дискусію, вести її, пам’ятаючи про модерацію й роботу над темою. Водночас він має сприяти балансу індивідуальної та групової роботи, допомагати в інтерпретації, уточненні змісту теми, давати індивідуальні завдання, керувати ходом їх виконання. Ведучий повинен відігравати важливу роль зразкового учасника: дотримуватись правил гри, спільних угод і мати всі необхідні вміння для роботи в тренінговій групі.

Основні кроки: вибір проблеми; аналіз проблеми; пошук рішень; вибір рішень; планування дій; оформлення результатів; презентація.

У цьому сценарії найважливішою є перша фаза тренінгу – нагромадження проблеми й входження в неї. Форми групової роботи на цьому етапі можуть змінюватись залежно від кількості учасників. Найбільш напружена для керівника форма – вільна бесіда – використовується тільки з невеликою кількістю учасників, а найбільш “безпечна” – опитування за допомогою карток, коли кількість людей у групі доходить до 50. Ведучому, який використовує цей варіант сценарію, потрібно познайомитись з технологією проведення психологічних тренінгів, самому пройти тренінг, а згодом провести його під опікою досвідченого ведучого.

Досвід упровадження активних та інтерактивних форм і методів навчання показує, що їх елементи використовуються також у традиційних формах, розвиваються й модифікуються, виходячи зі специфіки навчальних закладів, досвіду педагогів.

Прийоми групової роботи на інтерактивному занятті

“Акваріум”. Залежно від кількості учасників заняття група поділяється на 2–3 підгрупи. Одна з них розташовується в центрі аудиторії, утворивши внутрішнє коло. Учасники цієї підгрупи дискутують з приводу першої проблемної ситуації й пропонують своє рішення. Коли ця група займає своє місце серед інших учасників, останні мають змогу долучитися до подальшого аналізу ситуації.

Для аналізу наступної проблеми місце в “акваріумі” займає інша підгрупа, і так обговорюються всі питання, винесені на це заняття.

“Паралель”. Це різновид “акваріум”, але одночасно працює дві групи, які порівнюють свої результати.

“Аукціон”. В основі заняття – ігрові прийоми: привітання, актуалізація основних аспектів теми, пов’язана зі специфікою предметів для продажу, “продаж” цих предметів (забезпечення ланцюжка відповідей і нових запитань – усе складніших). Доповнюють ці прийоми музикальні паузи, коментарі та підсумки.

“Зигзаг”. Слухачі поділяються на підгрупи, які опрацьовують одну проблему. Можуть обмінюватися міркуваннями між членами підгруп. Після виступу лідерів груп слухачі виробляють спільні рішення, підбивають підсумки роботи.

“Метод евристичних запитань”. Група поділяється на підгрупи з метою розгляду проблеми в різних (ключових) аспектах. Згодом будують спільну цілісну картину явища, проблеми.

Елементи “бліц-турнірів”. Різноманітні форми конкурсів на кращу ідею, побудову матриці чи моделі певного процесу. Найголовніша умова – лаконічність, чіткість, обґрунтованість.

“Два – чотири – всі разом”. Проблемна ситуація аналізується кожним учасником, потім парами, далі – четвірками, які виробляють спільне рішення. Після обговорення точок зору приймається рішення групи.

“Дебати”. Ця форма дискусії дозволяє кожному студенту за певний час висловити свою точку зору або підгрупи, яку він представляє (“за” і “проти”), щодо положень, які обговорюються. Привчає до доброзичливого уважного сприйняття альтернативних точок зору й підходів.

“Коло ідей”. Кожний студент або лідери підгруп висловлюють свої ідеї, положення, пропозиції щодо теми заняття (проблеми). Обговорення іде по колу доти, поки відповіді не вичерпаються.

“Карусель”. Учасники розташовуються у два кола (внутрішнє і зовнішнє). Останнє – рухливе. Сідають обличчям одне до одного для обговорення певної ідеї, завдання. За сигналом ведучого учасники зовнішнього кола пересуваються на один стілець вправо доки не пройдуть усе коло. Міркування, аргументи, ідеї тощо фіксуються на великих аркушах паперу (текст, малюнки, таблиці, різні сюжети).

“Мікрофон”. Цей прийом з уявним мікрофоном дозволяє кожному слухачеві висловитись, представити результати свого навчального завдання й уважно вислухати кожного з тих, кому передає мікрофон.

“Обери свою позицію”. Група поділяється на три підгрупи відповідно до позиції студентів: “за”, “проти” й “не визначився”. Після обговорення лідери груп аргументують свої позиції. Група колективно аналізує точки зору й аспекти проблеми.

“Мозаїка”. Групи поділяються на експертні підгрупи, які виробляють блок-схеми експертних оцінок, працюючи з довідниками, статистичними даними, інформацією з Інтернету тощо. Представники кожної підгрупи утворюють консультативне бюро, яке аналізує матеріал у цілому та сприяє обмінові інформацією в експертних групах.

“Синтез думок”. Кожна з підгруп виконує певне поетапне завдання й представляє його для доопрацювання іншій. Після ознайомлення з доповненнями всіх підгруп автори презентують остаточний результат. Можлива ще робота консультантів та експертів із цих проблем.

Особливе значення у формуванні комунікативної компетентності правознавців набувають різноманітні студентські проекти, у тому числі телекомунікаційні, які в основі своїй передбачають спільну мовленнєву діяльність учасників інтерактивної комунікації, організовану на основі комп’ютерної телекомунікації, яка має спільну мету – дослідження обраної проблеми, узгодження методів і способів реалізації основної мети проекту. Візьмемо до відома, що час, відведений на презентацію кожного проекту, суворо контрольований та обмежений. Завершеність студентського проекту або його вдосконалення забезпечуються доступністю й відкритістю всіх комп’ютерних матеріалів – їх легко поєднувати, замінити, переробляти тощо. До проектних засобів навчання належать різноманітні ТЗН: магнітофони, відео, DVD-плеєри, телевізори, кінокамери, фотоапара-

ти, Інтернет-телефони, відеотелефони, мультимедійні проектори, плазмові панелі, інтерактивна дошка (smart board) тощо.

Надзвичайно актуальними інтерактивними засобами спілкування вважають аудіоконференції (audioconferencing), відеоконференції (videoconferencing); відеоконференції на робочому столі (desktop videoconferencing); електронні конференції через e-mail/online services; голосову комунікацію (voice mail); двосторонній супутниковий і ЗВЧ зв'язок; віртуальну реальність (virtual reality). Інтерактивна навчальна відеоконференція – одна з найбільш передових технологій навчання, що забезпечує “онлайнний” зв'язок між суб'єктом викладання й суб'єктом учіння незалежно від їх просторового чи географічного знаходження. Інтерактивна мультимедійна відеоконференція забезпечує технічні умови організації глобальної освітньої мережі. Об'єднання працівників університетів універсальними цифровими інформаційними магістралями призводить до формування глобальної універсальної освітньої мережі гіпермедіа, що об'єднує суб'єктів викладання та суб'єктів учіння, споживачів і виробників знань [6, с. 141].

Відеоконференція – це така комп'ютерна технологія, яка дає можливість учасникам інтерактивної комунікації бачити й чути один одного, обмінюватись інформацією та спільно її опрацьовувати в інтерактивному “живому режимі спілкування за допомогою персонального комп'ютера. Щоб організувати відеоконференцію, необхідне відповідне програмне забезпечення, системи радіодоступу або канали цифрового зв'язку. Найбільш вживаними типами інтеракції під час відеоконференції вважаються такі: викладач → студент; викладач ↔ студент; студент ↔ студент; студент ↔ медіа.

Відеоконференції дають можливість використовувати різноманітні інтерактивні форми навчання, а саме: проведення занять і відтворення засвоєного матеріалу для віддалених слухачів; електронний доступ до гіпертекстових книжок, матеріалів інтерактивного читання, вправ, навчальних програм; електронна взаємодія з потенціальними учасниками інтеракції; ділові ігри, конкретні ситуації, пов'язані з професійною діяльністю й потребами проектування, групові дискусії; телевізійні й комп'ютерні конференції тощо.

Останнім часом розвиток комплексних освітніх технологій привів до появи нової категорії – наукоємних освітніх технологій, які передбачають інтеграцію найбільш ефективних технологій освіти в цілісну систему. Вони охоплюють психологічні, загальнопедагогічні, дидактичні й особистісно-методичні процедури взаємодії викладачів, наукових співробітників та інженерів зі студентами (з урахуванням їхнього інтелектуального розвитку, здібностей і схильностей) при ефективному використанні в навчальному процесі найсучасніших технічних засобів.

Функціональне об'єднання “технологій психології”, педагогічних технологій і “технічних технологій” створює сприятливі умови для цілеспрямованого

формування в студентів взаємозалежних різнобічних знань, властивостей, навичок та вмінь, що визначають високий творчий рівень професійної діяльності.

Висновки. Створення й застосування наукоємних освітніх технологій призначене для забезпечення: формування єдиного світового інтелектуального (інформаційного й освітнього) простору; комплексного охоплення найбільш складних проблем; гармонійного синтезу гуманітарного, природничо-наукового, загальнопрофесійного й спеціального компонентів професійних освітніх програм на основі цілісного підходу до проблем розвитку освіти; обов'язковість зв'язку наукових і навчальних досліджень студентів зі змістом освітнього процесу; оптимізація змісту лекційних курсів з метою істотних змін методів і форм передачі й засвоєння знань, формування в студентів підвищеної академічної активності; більш повного використання в освітньому процесі новітніх досягнень науки, техніки й технологій; вирішенні проблем організації та управління у сфері вищої професійної освіти; обґрунтованих прогнозів і прийняття рішень щодо пріоритетів у сфері вищої професійної освіти; формування й використання в освітньому процесі віртуального професійного простору; ефективного моніторингу професійних сфер (у тому числі сфери вищої професійної освіти) з використанням сучасних методів аналізу, інформації, прогнозування й технічних інформаційних засобів, включаючи глобальні телекомунікаційні мережі; високого рівня комунікативності в професійному середовищі на мікро- і макро рівнях, включаючи телеконференції й публікації в глобальних та інших мережах; максимального розкриття здібностей студентів і викладачів; індивідуалізації й інтенсифікації процесу навчання, розвитку дієвості контролю за діяльністю студентів і підвищення якості засвоєння навчального матеріалу на основі застосування інтелектуальних навчальних програм, а також контролюючих і тренінгових програм; розвитку діагностики й мультимедіа професійних якостей студентів за допомогою інтелектуальних тестових програм, використання мультимедіа систем; розширення професійних контактів студентів викладачів і вчених; вільного виходу в міжнародну систему освіти й на міжнародний ринок інтелектуальної праці; подальшого розвитку педагогіки, методів і засобів, застосовуваних в освітній сфері [11].

Література

1. Белявцева Т.В. Застосування методу проектів при формуванні пізнавальної активності учнів середніх класів [Електронний ресурс] / Т.В. Белявцева, Т.О. Лобас. – Режим доступу: <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/MicroCAD/mcad2000/index/htm>.
2. Вергасов В.М. Активизация мыслительной деятельности студентов в высшей школе / В.М. Вергасов. – К. : Вища школа, 1979. – 215 с.
3. Карамушка Л.М. Проблема синдрому “професійного вигорання” в педагогічній діяльності в зарубіжній та вітчизняній психології / Л.М. Карамушка, Т.В. Зайчикові // Актуальні проблеми психології. – 2002. – № 4.5. – Т. 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – С. 210–217.

4. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования, игры, дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / М.В. Кларин. – Рига : Эксперимент, 1995. – 176 с.
5. Краснов Ю.Э. Технология обучения в имитационно-деятельностной игровой форме / Ю.Э. Краснов. – Минск : НИО, 1998. – 79 с.
6. Мартинюк В.А. Ефективне використання новітніх технологій – необхідний чинник процесу творення інтерактивного проекту / Веронія Мартинюк // Інтернет, освіта і наука : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (10–14 жовт. 2006 р.). – Вінниця, 2006. – Т. 1. – С. 109.
7. Мухина С.А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении / С.А. Мухина, А.А. Соловьев. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 384 с.
8. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
9. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Смолкин А.М. Методы активного обучения : науч.-метод. пособ. / А.М. Смолкин. – М. : Высшая школа, 1991. – 320 с.
11. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія / [Г.В. Єльнікова, О.І. Зайченко, В.І. Маслов та ін. ; за ред. Г.В. Єльнікової]. – К. ; Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 460 с.

КАРАЛКІНА К.В.

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ Л. КОЛЬБЕРГА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-МЕДИКІВ

Серед наукових проблем, які не втрачають своєї актуальності впродовж тисячоліть, одне із чільних місць належить питанням морального становлення особистості, здатності людини розуміти, інтеріоризувати суспільні вимоги, завоювати морально-етичні приписи та вибудовувати свою поведінку відповідно до них. Розвиток моральної сфери – основа особистісного розквіту. Саме вона детермінує реалізацію особистісних програм становлення майбутніх фахівців.

Моральна сфера – складний конструкт людської психіки й поведінки, в основі якого лежить унікальне утворення, що дістало назву моральної свідомості. У філософії й етиці, педагогіці та психології науковці (Б. Братусь, І. Гордьяськіна, А. Гусейнов, О. Дробницький, А. Титаренко та ін.) неодноразово зверталися до аналізу його природи, сутнісних характеристик, механізмів формування, широко висвітлюючи питання природи моралі, сутності суспільних вимог, еволюції моральних категорій.

У працях І. Беха, М. Боришевського, І. Булах, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, Д. Леонтьєва, О. Леонтьєва, С. Максименка, Л. Орбан-Лембрик, С. Рубінштейна, Д. Фельдштейна та інших здійснена психологічна інтерпретація проблеми, простежена логіка переходу зовнішнього морально-етичного припису в категорію особистісної норми. Завдяки виконаним дослідженням простежено багато важливих ліній морального розвитку, встановлено психологічні особливості різноманітних аспектів цього процесу. Все ж необхідно зазначити, що проблема за-